

give det mindste af den Ret, Gud har forbeholdt sig selv« – et standpunkt, der kun vilde stride mod Grundtvigs prædiken 6. søndag efter påske, hvis man accepterede Lindhardts fortolkning af denne, hvad undertegnede anmelder, som forklaret ovenfor, altså ikke kan.

Er en stats- eller folkekirke kristeligt forsvarlig? – Grundtvigs svar på dette spørgsmål følger samme linie som Jesu svar til farisæerne: »Giv kejseren hvad kejserens er og Gud hvad Guds er.« Vel bandt Jesus med disse ord munden på sine fjender, men bilagde dog ikke striden mellem dem, der (som farisæerne) kalder sig Guds folk, og dem, der forlanger, at alle skal være kejserens (d.e. statens) trælle og »rette både deres Ord og Gierninger og selv Tro og Tanker efter hans Befalinger og hans behagelige Villie«. »Tvertimod«, siger Grundtvig, »er den Strid aldrig blevet ført saa skarpt og saa almindelig (d.e. universelt) som i Christenheden ...« Hvorfor? – Fordi Jesus »derved sønderrev Fjendernes falske Forlig«. Og ved dette forlig forstår Grundtvig bilæggelsen af den strid »mellem Guds Rige og denne Verdens Riger, som ikke kan bilægges eller ophøre saalænge Verden staar ...« Hvorefter Grundtvig taler specielt om stats- og folkekirkepræsters og dermed sin egen personlige stilling som dansk præst i denne strid – men altså ud fra den grundsætning, at striden mellem Guds rige og verdens riger er en strid, hvori enhver personlig må deltage med sin samvittighed, tro og overbevisning (alle tre ord bruges), og som derfor ikke *kan* bilægges eller ophøre før tidens ende. Skulde det tilsyneladende dog ske, vilde det med Grundtvigs ord være *et falsk forlig* – som det mellem farisæerne og herodianerne, der gik ud på at få Jesus anklaget, dømt og henrettet.

Det ville være udtryk for en total misforståelse af Grundtvig, om nogen vilde have hånet ham for denne i sit udgangspunkt skarpe og i sin udførelse redelige prædiken.

William Michelsen

En moderne videreførelse af Grundtvigs Beowulfstudier

Andreas Haarder: Beowulf

The appeal of a poem

Akademisk forlag. 1975.

Dette er en disputats for den filosofiske doktorgrad, forsvaret med megen ære og dygtighed af Andreas Haarder d. 11. april 1975.

Det er da også i høj grad et lærdomsarbejde, der imidlertid har betydelige, ja væsentlige folkelige kvaliteter. N.F.S. Grundtvig er en hovedsagelig i historien »The appeal of a poem«, hvilke ord skal forstås for overhovedet at begribe, hvad meningen med den sjældne akademiske afhandling er.

Her er det rigtigst at citere Haarders egen forklaring, fordi han aldeles rigtig erkender, at »The appeal of a Poem« er »uoversættelig i hele sin betydningsvidde«.

Men det er just disse ord, der disponerer hele væket.

For det første er der i dem en historisk dimension. Afhandlingen søger at analysere, hvordan det »oldengelske« (min, anmelderens, anvendelse af citationstegn vil forstås senere) digt rent faktisk har fundet modtagelse efter udgivelsen i 1815.

»Men,« siger Andreas Haarder, »afhandlingen vil andet end belyse digtets skæbne i nyere tid. For at en sådan kritikhistorie overhovedet skal kunne indgå i helheden, må afhandlingen rumme de andre led, som titlen spænder over. Allerede indledningsvis fremsættes den for så vidt enkle og selvindlysende betragtning, at digtet vel har appelleret til, og har skullet appellere til det publikum, som det blev skabt i sammenhæng med og til glæde for.«

Forfatteren forklarer videre, at her er tale om et forsøg på at belyse en digter-publikum-situation.

Dermed er han stærkt inde på meget moderne tanker i litteraturvidenskab. Men han siger samtidig disse meget vigtige ord:

»...hvordan har digtet mening og værdi med mig selv som læser og lytter.«

Så er han tilbage, heldigvis, i en ikke-akademisk positur. Og herfra fører naturligt tanken til, hvorvidt digtet kan have mening og eksistens i kontakten med et moderne publikum.

Så meget om afhandlingens idé. Det vil nu sandsynligvis være rigtigt, at anmelderen, just i Grundtvig-Studier, prøver at give et indtryk af, hvad det er for et digt, Haarder beskæftiger sig med.

Til den ende har jeg valgt at citere en berømt fransk afhandling om ældre engelsk litteratur. Haarder nævner den ikke, men med sin store belæsthed kender han den sikkert. Den er af Emile Legouis og indgår i det første bind af Legouis' og Cazamians store engelske litteraturhistorie. Jeg vælger at bruge den, fordi den udmærket indkredser digtet, der ikke kan forudsættes særlig bekendt selv hos læsere af Grundtvig-Studier.

Legouis minder om digtets sjældent høje alder, han kalder det for den teutoniske verdens ældste epos. Haarder siger ikke meget om dateringen, Legouis antyder omkr. det 7. årh, men det kan både være lidt ældre og lidt yngre.

Hverken emnet eller personerne er på nogen måde særlig angelsaksiske. Der tales ikke om Storbritannien, hvor angelsakserne bosatte sig så tidligt som det femte århundrede, men heller ikke landet omkring Elben, hvor de boede før, nævnes. Scenen er skiftevis Sjælland og »geaternes« eller Gøternes land, altså Sverige, og helten Beowulf er »Geat«. Det er altså ikke et nationalt epos, selvom man tager stammernes fælles oprindelse i agt, men det er måske bemærkelsesværdigt, at næsten i det øjeblik, da en ukendt angelsaksisk digter mindedes sine skandinaviske forfædre, begyndte vikingerne deres frygtelige angreb på angelsakserne, der havde gjort det samme mod briterne i sin tid. Der rejser sig derfor det spørgsmål, om Beowulf skulle kunne være en skandinavisk myte overført til angelsaksisk, ikke mindst fordi der er historier i Grettirs saga, som ligner Beowulfs oplevelser. Men der er meget langt mellem de norrøne sagaer og det moralske digt om Beowulf.

Legouis mener, at der er en slående forskel på realismen, f.eks. beskrivelsen af gilder og begravelser, og den »stædige idealisme«, der efterhånden gør en hård kriger til en slags helgen og beskriver et kongeligt hof, hvor man kun

hører ædle og vise ord. Her ser han »Beowulf« som en slags forløber for senere middelalderlig høvisk eventyrdigtning. Men digteren svigter aldrig den høje episke tone. Det er en kunstners værk, og det fastholder en værdighed, som har fået nogle til at ane en antik indflydelse.

Historien er, at Beowulf og nogle andre tapre geater kommer kong Hrothgar af Danmark til hjælp, fordi hans borg Heorot hjem søges af natlige angreb af uhyret Grendel, en af Kains frygtelige efterkommere. Hver nat kommer Grendel ud af sin hule i sumpene nedenfor klinterne for at fange og æde en af kongens mænd. I en frygtelig kamp river Beowulf en af Grendels arme af, og uhyret flygter til sin hule for at dø, hvorefter alt er fryd og glæde.

Men Grendels mor hævner sin søn. Hun genoptager angrebene på Heorot, og Beowulf beslutter at drage ud og tage kampen op i hendes eget hjem. Han dykker ned gennem de sorte vande i en uhyggelig sø og kæmper med hende i den hule, hun har dernede. Han er nær ved at blive overvundet, da han griber et tryllesværd, som hænger i hulen, og dræber uhyret med det, og medens danskerne allerede tror, at han er blevet offer for sin dristighed, vender han triumferende tilbage med Grendels enorme hoved.

Han bliver konge over geaterne og hersker i 50 år lykkeligt over dem. Men nogle ædelstene bliver stjålet fra en gammel skat, der bevogtes af en drage, som rasende vil lægge kongens rige øde med flammer og pestilens fra sin mund. Beowulf dræber dragen og frelser sit folk, men han såres dødeligt af dragens gifttand og dør i ædel forvisning om, at han har ofret sig for sit folk, der skal arve de umådelige skatte, som dragen bevogtede. Men under kampen blev han svigtet af alle sine høvdinge, undtagen én, og der profeteres meget ondt over geaterne efter deres konges død.

Det er et kort »indholdsreferat«, men det bør nok tilføjes, at digtets mørke, uhygge og vemod, selv i lykkelige stunder, giver en fornemmelse af universel melankoli.

Legouis siger, at dette i sandhed må være et digt fra en kold celle i et kloster i Northumberland. »Det ånder gravens luft.«

*

Denne lange introduktion til en anmeldelse af Andreas Haarders værk forekommer nødvendig for at give læseren en baggrundsviden om, hvilket berømt men udenfor fagkredse i det væsentlige ukendt digt, der er tale om.

Som yderligere drilsk indledning kunne her omtales nogle ord fra et billedstormerisk værk af tre englændere, Brigid Brophy, Michael Levey og Charles Osborne, »Fifty Works of English Literature we could do without« (Rapp and Carroll, London, 1967), der indledes med »Beowulf«. Jeg citerer:

»Dette er af de værker i engelsk (sic) litteratur (sic), som heldigvis de fleste har klaret sig uden, men det er med her på grund af en temmelig ny tendens til at begynde studiet af engelsk litteratur med det. Dets fortjeneste ligger ikke i dets kvalitet men i tekstens vanskelighed...og naturligvis dets rædsomme længde – over 3000 linjer. Vi har brug for et respektabelt pseudo-homerisk epos, hvoraf vi kan lade nordisk litteratur vokse frem... digtet er sejt, øde og forstenet og krigerisk. Det er kedsommeligt og uden tiltrækning som fortælling, det er meningsløst blodtørstigt, men vi får altid at vide, at det er funda-

mentalt kristent og et smukt eksemplar af primitiv ikke-kunst. At kommentere dets poesi er nogenlunde så relevant som at rose Stonehenges arkitektur. Det har utvivlsomt fået mangan kedsommelig tid til at gå i northumbriske gildesale, men da det angelsaksiske England er borte, og da en virkelig engelsk (sic) litteratur (rigtig) er skabt, bør man nu overlade det til historikere eller til filologerne, der kan pille det i småstykker.»

Udfordringen her har Andreas Haarder, som muligvis ikke har kendt det pudsige arbejde, jeg citerer fra, faktisk taget op med sin grundholdning.

En anmeldelse af hans beundringsværdige afhandling hører hjemme i Grundtvigstudier, dels fordi Grundtvig stadig er en hovedperson i al drøftelse af »Beowulf«, dels fordi Haarder som moderne videnskabsmand har mod til at tænke folkeligt i grundtvigsk forstand.

Han tænker her så ligetil, at man må tro, at digtet nok har appelleret til og skullet appellere til et bestemt publikum – de mennesker, det blev »skabt i sammenhæng med og til glæde for«.

Så er der også spørgsmålet om, at moderne læsere (eks.: Videnskabsmanden og digteren J.R.R. Tolkien) har vurderet det positivt. Haarder vil gerne indkredse og belyse digter-publikum-situationen. Det er en meget aktuel holdning, den er beslægtet med megen forskning, f.eks. den så meget omtalte i triviallitteratur (tegneserier og deslige), men Andreas Haarder gør sig også klart, at han har en helt personlig og menneskelig holdning til »Beowulf«.

Det er et led i denne forskers fundamentalt folkelige holdning, at han ikke uden videre vil acceptere, at hans arbejde gælder et hos filologer og historikere anerkendt og berømt værk, hvis skæbne han studerer, men at han ser problemet som et spørgsmål mellem digt og læser og har mod til at sige, at han selv må tage stilling, for sin person og ikke blot for det generelle og usikre begreb »et moderne publikum«.

*

Det var islændingen Grimur Jónsson Thorkelin, gehejmearkivar i København, som i en bog på latin om danskernes historie i 3' og 4' århundrede udgav »Beowulf«.

Den flittige mand, der havde skabt sig betydelig indsigt i britiske forhold, fandt et gammelt manuskript i British Museum. Det var en Beowulf-afskrift. Han oversatte digtet til Latin, og dermed blev det hastigt kendt i lærde kredse. Det var i 1815.

Og nu begynder den store og komplicerede kritikhistorie, som Haarder følger med skarpsindighed og vågen personlig kritisk holdning.

Der fremkom ikke mindre end 7 anmeldelser af Thorkelins Beowulf-udgivelse. Grundtvig var straks på pletten.

Han var jo en meget lærd mand, i virkeligheden den glatte og raske Thorkelins overmand. Det særlige ved Grundtvigs kritik ligger i, at han naturligvis ikke kunne nøjes med at se en historisk-filologisk kuriositet her.

Han er den betydningsfuldeste forsker i sagen, men det afgørende (og det, hvori Haarder har taget en arv op efter ham) er, at han tog stilling som person, som læser.

Det er en ofte – og især af lærde folk – glemt forpligtelse for enhver kritiker

at have, hvad Haarder kalder »tillid til digteren og evne til fantasifuld indlevelse i, hvad en digter har skabt. Grundtvig søger digtet, ikke problemet eller oldsagen, og han mener på dette tidspunkt (1815), at der er tale om et fuldendt kunstværk«.

Efter en del nu mindre spændende polemik mellem Thorkelin og hans kritikere hjemme og i udlandet, fulgte en periode, hvor man er optaget af »Beowulf« som problem og især hæfter sig ved dette digts og periodens barbariske primitivitet o.l. Man kommer derved ind på at se »Beowulf« som en oldsag.

For N.F.S. Grundtvig blev digtet en livssag. I et stort kapitel viser Haarder glimrende og omhyggeligt, hvad dette vil sige, og hvordan den lærde digter selv skiftede holdninger.

Begrebet »et fuldendt kunstværk« var jo nok for heibergsk-klassicistisk, og det forudsætter en æstetisk holdning, der ikke kunne være Grundtvigs.

Han så med ærlighed i øje, at ud fra sådan en definition var der brist i digtet. Han fremsatte kritiske betragtninger, om dets episodiske art som f.eks. denne:

»Midt i Sangen fortæller Bjovulf, i Anledning af Hrodgars Dotter, et heel mærkeligt Sagn, som det er ligesaa vanskeligt af forklare, som at forsvare i Digtet, hvor det afbryder Fortællingen om Grændel, uden at vi see mindste Grund dertil, med mindre Bjovulf ret vilde spænde Kongens Nysgierrighed paa Pine-Bænk.«

Nærværende anmelder tager Grundtvigs sidste bemærkning positivt – den er efter min opfattelse »rigtig« dvs. gør opmærksom på en positiv læsemåde, indeholder en personlig reaktion og har desuden »saglig« motivering. Havde Grundtvig kun ubevidst frigjort sig fra en klassicistisk kritisk læsemåde? Muligt.

Jeg finder støtte for en sådan karakteristik af Grundtvig som kritiker i et andet af Haarder gengivet sted, nemlig dette:

»Daarlignst har Skjalden vel skildt sig ved (-) Episode (n) om de to Dronninger, *Higelaks* og *Offa* thi han synes, ligesaa lidt som *Shakspear*, at have havt Fingre til tage fint og nænsom paa *Damerne*.«

Dette er et sted, som ikke tjener Grundtvig til ære, argumentationen mangler og præmissen om Shakespeare er ikke blot vås, den er beklageligt præget af en på Grundtvigs tid 100-årig fordom.

Det skal dog erindres (hvilket Haarder udmærket gør rede for i sit kapitel 4), at Grundtvigs holdning til digtet efterhånden præges mere af hvad det kan bruges til, end hvad det er. Han gør selv klart opmærksom på, at oplevelsen af myten i digtet er noget andet end en tolkning. »Læseren bedes huske, at det *for os* gjør liden eller ingen Forskiel, hvad der svævede for Mythe-Smeden, naar kun hvad vi lægger i Mythen er godt at giemme...«

I 1820 (»Bjovulfs Drape«) kalder han digtet for »højt og dristigt, udført selv i de mindste Dele med Sindrighed og kjærlig Flid...ypperlig kalder jeg endelig Fremstillingen, thi Talen er trohjertig...«

Andreas Haarder siger, at »af en indgående analyse fra 1817 fremgår det, at det ikke er muligt for (Grundtvig) via en tolkning af helheden som myte at nå frem til en positiv vurdering af digtet som kunsterisk hele ...vel først og fremmest fordi han mener, at digtet er én ting; den myte, eller de myter, han lægger i det, noget andet.«

Man bør erindre, at Grundtvig også forholdt sig som videnskabsmand til »Beowulf«, han studerer den svære tekst grundigt, foreslår bedre læsninger (emendationer) og iøvrigt lader det rumme nye myter efter behov. »Grundtvig nærmer sig digtet fra mange vinkler og bringer derved læseren i kontakt med spørgsmål, som stadig er væsentlige.«

I anden halvdel af det 19. århundrede beherskes Beowulf-forskningen af den ulyksalige tyske »Lieder-teori«, hvorefter gamle tekster (og ikke blot så svære, gådefulde tekster som »Beowulf«) blot bruges som udgangspunkter for forsøg på at finde frem til de »ægte« dele (f.eks. viser, Lieder), hvoraf de kan skønnes sammensat. Litteraturkritik har dette ikke stort at gøre med.

Haarder skildrer i sit kapitel 6 den fremragende forsker W.P. Ker, gennem hvis store »Epic and Romance« iøvrigt nærværende læser via Valdemar Vedel blev opmærksom på og stærkt optaget af »Beowulf«. Denne noget private oplysning meddeles, fordi Kers store værk, som var kommet i 1897, og som Valdemar Vedel introducerede nogle studerende til i 1920'erne, i min studietid i London og Cambridge i 1927-28-29 var lidet estimeret eller ihvertfald ligesom det angelsaksiske digt ikke videre centralt i noget studium. Ker formår i en mandjævning mellem det klassiske episke digts karakter og Beowulf at vise, at det sidste står sig. Der er en skarpsindig forskning men også et sandt kritisk kærlighedsforhold i W.P. Kers storartede analyse.

Haarder gennemgår med klog diskussion og tolkning meget litteratur omkring »Beowulf«. Han er måske venligere imod Tolkien, end jeg er i stand til at være, og det kan skyldes, at selvom Tolkien ligesom postulerer sig selv som eller ihvertfald projicerer sit eget jeg ind i den jo kun tænkte Beowulf-skjald, så er han dog, hvad Haarder også gerne vil, ja er, positiv overfor det gamle spørgsmål, om dette virkelig er »et stort digt«. Svaret er ja.

I et grundigt og klart kapitel om problemet »scop'en« dvs skjalden, altså om digtets mundtlige tilblivelse slutter Haarder med den sande betragtning, der iøvrigt er i overensstemmelse med megen moderne forsknings holdninger, at »digtet opstår som et levende udtryk for et samspil mellem skabende digter og levende publikum.«

Det klirer af »det levende ord«.

Haarders så at sige »eget« hovedkapitel er kapitel 9, hvor han giver sin tolkning af »Beowulf«.

Her må anmelderen forlade sin forsigtigt refererende holdning og af et fuldt hjerte udbrøde i jubel over den åbenbaring Andreas Haarder evner at skabe.

Han ser »hallen«, dvs kongsgården eller stedet, hvor der leves og fortælles, som det egentlige centrum og den samlende enhed for digtet.

»Hallen spænder over alle menneskelige relationer og funktioner i fredstid såvel som i krigstid, hvor de skabte bånd må stå deres prøve, men den har i sit centrum den harmoni, som er scop'ens betingelse, og som stedse bekræftes i samværet, i gavegivningen, i dronningens fremtræden...mens angreb fra andre haller har fundet sted og vil finde sted, er digtet koncentreret om trusselen fra en anden verden, som er uhyrets.«

Denne tolkning er så indlysende stærk og gribende (og den indeholder en lang række af detaljer og en solid underbygning, som vi ikke her kan finde plads til), og Haarder uddyber den ved at hævde, at der hele tiden i digtet

ligger det spørgsmål, om det er muligt at vinde sejr. Det er, siger han, et spørgsmål om liv eller død. »Hvis mennesket slipper kontakten med det meningsgivende liv i hallen er der kun uhyrets verden tilbage...«

Her taler Andreas Haarder klart et grundtvigsk sprog, og undertegnede kan ikke undlade at pege på ikke alene Grundtvigs syn på de nordiske myter og hans hele liv/død kontrast, men også og især på forståelsen af væsentlige folkeviser, adskillige hundrede år senere end Beowulf men med samme grundholdning om forskellen mellem menneske/liv og uhyre/død og just den stærke fornemmelse af, at den »anden verden«, uhyrets, ikke bare er fjendtlig og et krigsmål, men en mulighed for, at mennesket kan blive en del af den.

Her når Andreas Haarder på solid basis langt udover litteraturforskningens selvplågede grænser og ind i menneskelige holdninger, han holder sit løfte om selv at tage stilling til digtet. Det er en livsbetingelse for mennesket, siger han, at det »formår at definere sin plads i en ellers meningsløs verden.«

Dermed gør han sin afhandling til noget eksistentielt i den forstand, at han ikke nøjes med at drøfte historisk-filologiske og kritikhistoriske fænomener men simpelthen selv formår at blive »Beowulfs« levende publikum.

Han har ledsaget sin på ypperligt engelsk skrevne bog med et dansk resumé, som jeg har taget stærkt hensyn til, og det slutter sådan:

»Afhandlingen er baseret på den overbevisning, at *digtet* kan sejre over *problemet*. Beowulf stiller krav om at få genetableret sit publikum.«

Hertil har Andreas Haarder leveret et afgørende bidrag. Sluttelig skal det nævnes, at vi har en forholdsvis ny dansk fri gengivelse af digtet af Thora Constantin-Hansen (1914).

Sprogligt er jo teksten uhyre svært tilgængelig for ikke-specialister, men der findes også omhyggelige, ja gode, moderne engelske oversættelser, hvoraf man nok især må fremhæve C.G. Child, 1904, bl.a. fordi han går ind i en tolkning og kritisk diskussion, hvori han stiller det centrale spørgsmål, som Haarder søger at besvare: »Hvad var digterens mål med sit digt?«

For Grundtvigforskere vil det ikke komme overraskende, at hans holdning til »Beowulf« stadig er et seriøst problem for udenlandsk videnskab, men det har nogen betydning at understrege, at ikke blot Grundtvigs studier i og om »Beowulf« men selve hans grundholdninger til de store livsspørgsmål har afgørende betydning for en ung dansk forsker idag.

Andreas Haarders »Beowulf, The Appeal of a Poem« er det meget sjældne, et stykke solid humanistisk forskning, der er båret af en åndsholdning.

Jens Kruuse